האם יתפטר משה שרת?

הפגישה השיגרתית בין קציני הקשר של שתי מפלגות הקואליציה הגדולות, יוסף סרלין ופנחס לבון, הפכה בשבוע שעבר לפגישה מאד בלתי שיגרתית, כשדרש סרלין, לאחר דיון ב־מרכז מפלגתו, את התפטרותו של שר החוץ משה שרת.

הציונים הכלליים, מפלגה אנטי־קומוניסטית קיצונית, בודאי לא חששה מפני התוצאות האידיאולוגיות שבניתוק היחסים עם ברית המועצות, אולם גם היא קבעה כי היה זה כשלון מדיני חמור. היא סברה גם שלטובת היחסים עם הנשיא הרפובליקאי, אייזנהואר, מוטב שיהיה שר חוץ ימני.

ישראל, שקמה כמדינה ציונית, התלוייה ברצונם הטוב של שני הגושים העולמיים, הצליחה לשמור על קו ביניים, להלך עם השנים גם יחד.

אולם מצב זה, שהניח את הדעת, פחות או יותר, עמד בניגוד לאינטרס של מפלגת פועלי ארץ ישראל, שהיתה מעונינת להחליש את מפלגות השמאל הקיצוני ככל האפשר. גם חוגים אחרים בארץ תמכו, מיום קום המדינה, בהשתלבות מוחלטת, פוליטית ואידיאולוגית, במחנה המערב.

מחלת הדיבור

אלה היו המניעים שגרמו לנאומו של דוד בן־גוריון באפיקים, קבוץ יוצאי רוסיה. בנאום תקף ראש הממשלה, זמן רב לפני משפט סראג, את „בת הרב". „בת הרב" היתה אנה פאוקר, שרת החוץ של מדינה ידידותית.

לאחר נאום זה הזהירו מומחי משרד החוץ את משה שרת כי דוד בן גוריון אינו מנהיג מפלגה בלבד. ההצהרות שהוא נותן, גם על במות בלתי רשמיות, מחייבות במידה מסויימת את מדינת ישראל. אולם חוסר־זהירות זה הגיע לשיאו עם ההודעות הראשונות על משפט פראג. לאחר המשפט פתחו ראש הממשלה ושר החוץ במסע נאומים נגד ברית המועצות.

טענו דוברי מפא"י: בברית המועצות החל מסע אנטי־שמי. התחדשים שעברו מאז הוכיחו כי טענה זו לא היתה מבוססת ביותר.

הסיבות למשפט פראג ולהאשמת „הרופאים היהודים" במוסקבה לא היו ברורות ביותר. מובן כי היתה זו הסתה נגד מדינת ישראל ונגד הציונות, אשר הרוסים טענו כי היא משמשת כלי בידי סוכנויות רגול זרות.

טענה זו חייבה, ממדינה ציונית, הרואה עצמה אפוט־רוסית ליהודי העולם, נקיטת עמדה זהירה. למשל: שר החוץ יכול היה להודיע לממשלות ברית המועצות והדימוקרטיות העממיות, כי ישראל מוכנה לקלוט את כל אלה שאינם מהימנים על המשטר הקומוניסטי.

תחת זאת החלה ישראל לתקוף את ברית המועצות בתואנה שהוחל בה במסע רשמי של אנטישמיות. ברם, דבר זה אינו מאושר כלל. למעשה, נעשו אף נסיונות מצד ממשלת ברית המועצות להפגין בפומבי שאין הדבר כך. לגנרל היהודי ליב מכליס, נערכה הלויה מפוארת ופרס סטאלין הועניק לאיליה אהרנבורג. אם גם אפשר להניח שההמונים הם ביסודם אנטישמיים, לא נראה כי השלטון מעוניין לעודד שנאה זו.

במסיבת עתונאים, שלא נועדה לפרסום, מסר ד"ר אריה קובובי, ציר ישראל בצ'כוסלובקיה, שהוכרז על ידי שלטונות אותה ארץ כ„פרסונה נון גראטה", דברים זהירים ושקולים על הגורמים שהביאו למשפט פראג. הוא לא דיבר על אנטישמיות בצ'כוסלובקיה, הכחיש נמרצות את קיומה, בניגוד מוחלט להודעותיהם של ראש הממשלה ושר החוץ, בכנסת ועל במות צבוריות אחרות.

בשבוע שעבר התגלגלו הדברים בצורה מגוחכת עוד יותר, כשנאלץ ד"ר שמואל אלישיב, לשעבר ציר ישראל בברית המועצות, להכחיש דברים שאמר לי־תב מנצ'סטר גארדיין, בהתאם להוראות שר החוץ. גם אלישיב, שהיה אחד העובדים הרציניים בשרות החוץ הישראלי, אישיות מרכזית ועצמאית במפא"י, מסר לכתבים בפינלנד, בהיותו בדרכו ממוסקבה לישראל, הצהרה נוספת המכחישה נמרצות קיומה של אנטישמיות בברית המועצות.

„שלח את עמי"

המאבק בין אנשי משרד החוץ, שכרגיל מעונינים בניהול עניני המדינה לפי כל חוקי הדיפלומטיה, ובין השר־הנבחר אשר בראש דאגתו הבוחר, הגיע לשיאו לפני שבוע.

שרת והסוכנות היהודית תיכנו כינוס רחב גדול בציריך אשר ישא את השם „שלח את עמי". אנשי משרד החוץ נזעקו להציל את המצב. הם ניסו להסביר לשר החוץ, לראש הממשלה, ולועדת חוץ ובטחון של הכנסת, את חוסר האחריות, חוסר הטעם וחוסר התועלת בארגון מסע תעמולה בינלאומי נגד ברית המועצות, דבר אשר רק יספק לה תרוץ נוסף להסתה נגד מדינת ישראל. ישראל, הסבירו, תעמיד את עצמה על ידי כינוס זה, בראש מחנה בינלאומי עוין לברית המועצות. מותו של סטאלין הכריע את הכף והכינוס ביטל לאחר שכמה מן הנציגים כבר נמצאו בציריך לשם הכנות.

בעל בית חדש

ביתור הזרוע השמאלית של מדיניות־החוץ הישראלית גרמה להחלשת הזרוע הימנית. כינוס „שלח את עמי" נועד להוכיח לאמריקאים את יעילות ישראל במאבק נגד הקומוניזם. אולם בדידות ישראל הורידה את מניותיה בכל בורסות העולם, כולל הבורסה האמריקאית.

ידיעות, שנסתננו מחוגי הסטייט דיפרטמנט רמזו בבריר על תכנון קו מדיני חדש בעניני המרחב. הקו החדש נתגלה בצורה בלתי משתמעת לשתי פנים בשתי פגישות שקיימו בסטייט דפרטמנט. בפגישה הראשונה התיצבו שבעה שגרירי ארצות ערב בפני סגן שר החוץ, הגנרל בדל סמית, מיחו בפניו על מדיניותן האוהדת של ארצות הברית כלפי ישראל. בפגישה שניה, בין שגריר ישראל אבא אבן ואנשי משרד החוץ האמריקאי, הובהר כי הנשיא החדש, דוויט אייזנהאור, אינו להוט כלל אחרי מדינת ישראל. ישראל עמדה עתה במצב הנערה המסכימה, סוף סוף, להענות למאהבה, מגלה כי אינו רוצה בה יותר.

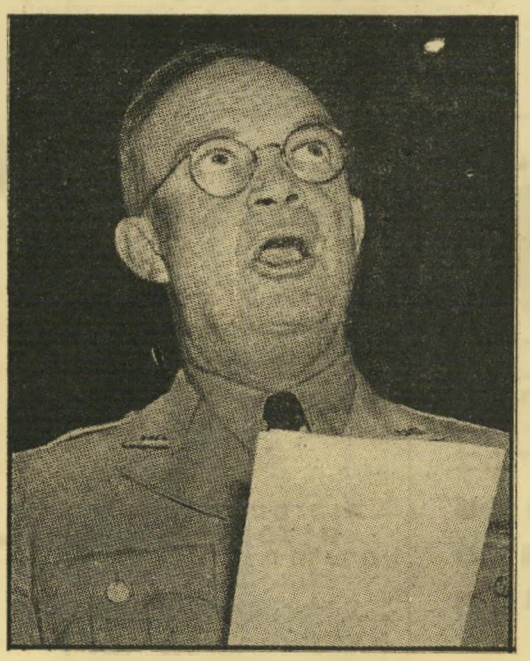

אייק אייזנהאוור: בא...

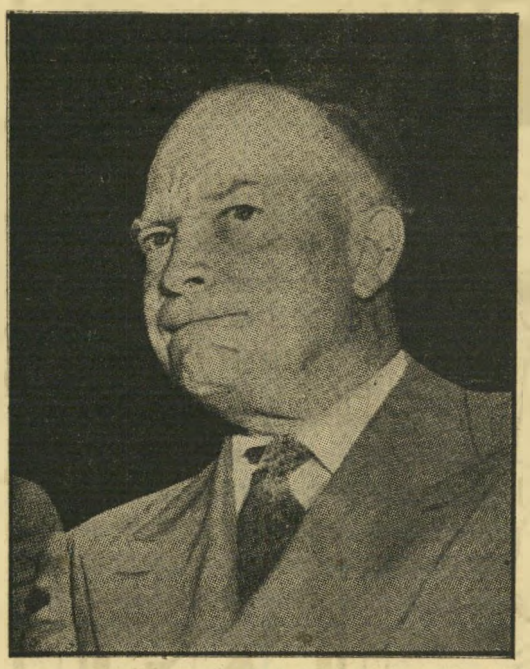

...ראה...

...קיפח.

בעוד שעד כה קבלה ישראל בלבד סיוע אמריקאי בסכום העולה על הסיוע המוגש לכל ארצות ערב גם יחד, הודיעו האמריקנים כי הסיוע יועמד על בסיס שוה לכל מדינות המרחב.

הסטייט דפרטמנט, שחשש שמשרד החוץ הישראלי ירצה לנצל את העלאת בעית הרדיפות היהודים באו"ם לשם עידוד אהדה לישראל, הודיע כי לא יסכים להעמדת השאלה בצורה כזאת, דרש כי הסעיף יקרא: „רדיפות מיעוטים".

גם לאחר סטירת הלחי שהיתה כלוזה באגרת האמריקנית לישראל בענין הגבולות (ראה במדינה) סרבו דוברי משרד החוץ להכיר בקיומה של מדיניות אמריקאית חדשה. היתה זו טמינת הראש בחול ונסיון להתעלם מהמציאות.

בכל זאת נסה שרת להפעיל את כוחו. הוא יצא לארצות הברית, בניגוד לחוות דעתם של רבים מאנשי המפתח של משרד החוץ, ובתוכם אבא אבן, שחששו מפני התנהגותו חסרת הסייגים של השר שלהם.

סטירת לחי דיפלומטית

נסיונות (קלושים) להציל את הספינה נעשו בביתן אחר. באיטליה נפגש ציר ישראל אליהו ששון והנספח הצבאי הישראלי, עם שר ההגנה האיטלקי, לאחר שהלה חזר מפגישה עם הליוה מוחמד נגיב.

לבריטניה נשלח מיכאל קומיי, סגן מנהל משרד החוץ לעניני חבר העמים הבריטי, לנסות להשפיע על האמריקאים באמצעות משרד החוץ הבריטי. היתה זו פגיעה חמורה בסמכותו הדיפלומטית של אליהו אילת, שגריר ישראל בבריטניה, מותיקי שרות החוץ. ההודעה הרשמית הישראלית היתה עלבון גדול שבעתיים: קומיי יצא ללונדון לספל בסכסוך בקשר לקנית טרקטורים בקניה (העולם הזה 801). היו אלה טרקטורים מסוג מיוחד, ולפי טענת הבריטים נקנו תוך כדי שיחוד פקידי ממשלה בריטיים.

היתה זאת התנגשות נוספת במאבק בין ב. ג'. ושרת, מצד אחד, לבין קומץ המומחים שנותרו במשרד החוץ. ראש הממשלה שוב העדיף את אחד מנאמניו, על „ילדי הפלא" האנגלו־סכסים.

הדיפלומטים המפשי"ם

חוסר זהירות נוסף גילה משרד החוץ בבעית השילומים, אשר היה נדמה כי סוף סוף נראה קיצה באופק. לאחר שארנואר הצליח לאשר את ההסכם בבית העליון של הפרלמנט בבון ונראו סיכויים גם לאשורו בבית התחתון, העמידה ממשלת ישראל, ושוב מטעמים פנימיים, תנאי חדש: הסחורות לא תובאנה לישראל באניות גרמניות. כמובן שהגרמנים לא יכלו להסכים להפלות לרעה את ספינותיהם הם, מאחר שהם עושים מאמץ קדחתני להחיות את הימאות המסחרית שלהם, שכמעט חוסלה במלחמה.

הסיבה לצעד זה מצד שרת היתה מובנת. שר החוץ לפד מנסינו שמדיניותו הבלתי ברורה מצד אחד, ותוסר האונים של משטרת ישראל מצד שני, גרמו בעבר לכך שמדיניות החוץ הוצאה מידי הממשלה, עברה לידי טרוריסטים, שפתרו בעיות בדרך של זריקת פצצות. היה חשש מבוסס שהאניה הגרמנית הראשונה שתגיע לנמל חיפה תהיה גם האחרונה. מעשה סרור באניה גרמנית, עלול היה לאפשר לגרמנים להתחמק בכבוד מביצוע הסכם השילומים.

בדידות מזהרת

חוגי משרד החוץ ידעו כבר זמן מה באופן בלתי רשמי כי ברוס מקדניאל, מתאם ההענקה, נקרא לחזור לארצות־הברית. הממשלה טרם קבלה כל הודעה על כך אולם הדבר ידוע לאנשי המפתח בצירות האמריקאית בישראל, שהסבירו את הדבר בכך שמקדניאל הוא חבר המפלגה הדימוקרטית ובניגוד לציר מונט דיוויס אינו דיפלומט מקצועי. סברה נוספת: תפקידו של מתאם ההענקה הסך מיותר עקב המדיניות האמריקאית החדשה. כשסופר הדבר לאחד מפקידי משרד החוץ, אמר: „כך הולך הציוני האחרון מצירות ארצות הברית בישראל."

היה ברור שישראל הפסידה בזירה הבינלאומית, תמורת כמה נוק־אאוטים שהנחית שרת למפ"ם ומק"י בזירה המקומית.

אפילו המפלגה הפרוגרסיבית, שהיא בדרך כלל לויאלית לחלוטין לשלטון, לא יכלה להתאפק. בישיבת מועצת המפלגה התריע ח"כ יוהר הררי על „מעשיו הבלתי שקולים של שר החוץ".

למרות שלבון לא הגן בחמימות מיותרת על שרת, ונראה היה כי גם כמה מחוגי מפא"י מוכנים היו לתת לו, כלשר האחראי במישרין על מדיניות־החוץ, לשאת באחריות, לא נראתה הצעת סרלין רצינית ביותר.

איש הצ"כ לא הטריח, בשלב זה, אפילו לנקוב בשמו של מועמד. קשה גם לראות כרגע איש אחר שיתפוש את לשכתו של שרת בקריה. אולם, ברור, שבמשטר דימוקרטי חייב שר לתת את הדין על כשלון מדיניותו, ויש להניח שהציונים הכלליים ינסו בכל זאת להכניס אחד מחבריהם לקריה.